

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Б.М. Шамрай

здобувач

Національного університету оборони України

імені Івана Черняхівського,

майор юстиції

Постановка проблеми. Реформування та розвиток Збройних Сил України, інших військових формувань тісно пов'язаний з реалізацією гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців.

В наш час важливого значення щодо забезпечення прав і свобод військовослужбовців набувають міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців. Вчені-юристи розглядають питання міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини в цілому, разом з тим недостатньо уваги приділяється дослідженню міжнародно-правових гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародно-правові гарантії конституційних права і свобод людини та громадянина розглядалися такими сучасними вченими, як: М. Гуренко, А. Колодій, А. Олійник, В. Погорілко, В. Корельський, В. Перевалов, І. Погребной, П. Рабінович, Н. Шукліна, О. Скакун, О. Кушніренко, Т. Слинко, Ю. Тодика, Т. Заворотченко, І. Магновський, Ж. Пустовіт та іншими. Окремі питання щодо міжнародно-правових гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців досліджувалися такими військовими юристами: В. Пашинським, В. Кириленком, Ю. Поніматченком та іншими.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні.

Основні результати дослідження. Становлення в Україні правової держави, правового регулювання та закріплення гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина, у тому числі і військовослужбовців залежить також від міжнародного закріплення гарантій прав і свобод людини та громадянина.

В широкому аспекті гарантування виступає найважливішим чинником реального забезпечення конституційних прав і свобод військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань і здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій.

Гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні – це закріплені в Конституції України та гарантовані державою умови, способи та засоби, які дозволяють безперешкодно реалізовувати свої права, а вразі їх порушень негайно відновлювати особам, які проходять військову службу [1, с. 37-42].

Разом з тим гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні передбачається також міжнародно-правовими гарантіями.

Досліджуючи міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців необхідно, на нашу думку, перш за все проаналізувати погляди вчених щодо визначення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина.

У своїх дослідженнях Т. Заворотченко, Ж. Пустовіт зазначають, що міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина – це передбачена міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями і іншими міжнародними документами система міжнародних норм, принципів, правових і організаційних засобів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється дотримання, забезпечення, охорона і захист прав, свобод і законних інтересів людини. Вони поділяються на нормативно-правові і організаційно-правові [2, с. 195]. Система міжнародно-правових гарантій основних соціальних прав та свобод людини і громадянина в Україні включає в себе: міжнародно-правові акти та міжнародно-правові органи і організації [3, с. 173].

Деякі вчені вважають, що важливе значення в сфері забезпечення реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина в сучасних умовах розвитку людської цивілізації належить міжнародно-правовим гарантіям, що є різновидом юридичних гарантій і являють собою систему загально-визнаних принципів та норм, що регулюють сферу забезпечення прав і свобод окремих індивідів та соціальних спільностей (народів, націй), а також міжнародні установи і організації, які наділені відповідними функціями та повноваженнями [4, с. 88].

В свою чергу В. Пашинський зазначає, що міжнародно-правове регулювання правового статусу військовослужбовців здійснюється на основі правових норм, що містяться у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які, відповідно, є частиною національного законодавства України [5, с. 41].

Отже, під міжнародно-правовими гарантіями конституційних прав і свобод військовослужбовців слід розуміти передбачені міжнародними документами необхідні умови, правові і організаційні засоби та способи, які дозволяють безперешкодно реалізовувати свої права, а вразі їх порушень негайно відновлювати особам, які проходять військову службу. Вони в свою чергу поділяються на нормативно-правові і організаційно-правові.

До міжнародних нормативно-правових гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців відносяться правові норми, що містяться у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які, відповідно, є частиною національного законодавства України. При цьому під міжнародним договором України розуміється договір, укладе-

ний у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який є джерелом міжнародного права, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, пакт, протокол тощо). Чинні міжнародні договори після ратифікації Верховною Радою України стають частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України) [6]. Подібне положення міститься і в ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року. Частина 2 цієї статті також встановлює положення про те, що, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [7]. Але це не стосується випадків, коли положення міжнародного договору суперечать Конституції України – за ч. 2 ст. 9 Конституції України укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Основний зміст міжнародних нормативно-правових гарантій конституційних прав і свобод людини, в тому числі і військовослужбовців знайшов своє відображення в Статуті Організації Об'єднаних Націй та Міжнародному Біллі про права людини, який включає в себе:

1. Загальну декларацію прав людини, яку ухвалено 10 грудня 1948 року. Декларація була проголошена як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави для того, щоб кожна людина і кожний орган суспільства сприяли повазі та забезпеченню прав і свобод, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання та здійснення їх як серед народів держав-членів Організації Об'єднаних Націй, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією [8].

2. Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права прийнятого 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати рівне для всіх осіб право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими в цьому Пакті [9].

3. Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, схваленого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, який містить широкий перелік гарантій основних прав і свобод, що повинні бути надані кожною державою-учасницею усім особам, «що знаходяться в межах її території та під її юрисдикцією, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження чи іншої обставини» (п. 1 ст. 2). «Усі люди, – зазначається в Пакті, – рівні перед законом і мають право без усякої дискримінації на рівний захист закону» (ст. 26) [10].

4. Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ухваленого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, який встановлює процедуру та гарантує розгляд повідомлення від окремих осіб, які стали жертвами порушень, викладених у Пакті прав і свобод [11].

5. Другого Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари, який було ухвалено 15 грудня 1989 року. Відповідно даного Протоколу кожна держава-учасниця зобов'язується скасувати смертну кару, що сприятиме зміцненню людської гідності та гарантувати право на життя [12].

6. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка укладена державами-членами Ради Європи 4 листопада 1950 року у Римі. Європейська Конвенція містить в собі широкий спектр гарантій прав і свобод людини незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, майнового стану, народження, або за іншою ознакою та забезпечує колективне гарантування проголошених у Загальній декларації прав людини. Одночасно Конвенція є договором, юридично обов'язковим для високих договірних сторін, який встановлює систему контролю за здійсненням прав всередині країн [13].

7. Протоколу № 6 про скасування страти, ухваленого Радою Європи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 28 квітня 1983 року. Держави-учасниці Протоколу гарантують скасування страти та можуть лише передбачити у своєму законодавстві страту за діяння, «вчинені під час війни або невідвротної загрози війни» (ст. 2). Більшість держав-членів Ради Європи, в тому числі і Україна, ратифікували Протокол № 6 до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і не виносять смертних вироків [14].

У своїй основі положення Міжнародних пактів та додаткових до них Протоколів відображають гарантії прав і свобод викладених в Загальній декларації прав людини. Пакти містять важливі положення правового статусу особи, у тому числі і військовослужбовців та гарантії його реалізації.

З огляду на особливий характер виконання обов'язків військової служби Міжнародні пакти про права людини 1966 року передбачають можливість обмеження деяких прав військовослужбовців. Наприклад, у ст. 8 п. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права говориться про введення законних обмежень права на створення професійних союзів і участь у їх діяльності, для осіб, що входять до складу збройних сил, поліції та державної адміністрації. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права також містить положення про можливість обмеження права на свободу асоціацій, для осіб, які входять до складу збройних сил і поліції (ст. 22 п. 2.).

У сучасних умовах великого значення набувають міжнародно-правові акти, що закріплюють правовий статус військовослужбовців в період ведення бойових дій. Найважливішими з них є: Женевська конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії [15, с. 7-36]; Женевська конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі [15, с. 39-62]; Женевська конвенція про поводження з військовополоненим [15, с. 65-146] та інші. Ці міжнародно-правові акти містять правові норми, які визначають гарантії прав і свобод військовослужбовців під час ведення бойових дій, надають їм право на застосування

зброї, захищають їх життя і права під час перебування у полоні, гарантують захист прав і свобод поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії.

Підвищення ефективності використання національних та міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються гарантій прав і свобод людини здійснюється за допомогою міжнародних організаційно-правових гарантій.

До міжнародних організаційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і військовослужбовців, відносяться такі міжнародні організації як, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та інші органи до компетенції яких входить захист прав і свобод людини та громадянина шляхом застосування міжнародних нормативно-правових гарантій.

Важливе місце серед міжнародних організаційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина займає Організація Об'єднаних Націй. Згідно зі ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй перед цією організацією ставиться мета: «Здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основоположних свобод для усіх без різниці раси, статі, мови, релігії» [16].

З метою зміцнення забезпечення прав і свобод людини на виконання рішення Всесвітньої зустрічі-2005 задля зміцнення захисту та забезпечення прав людини та основних свобод у світі була створена Рада ООН з прав людини, яка є правонаступницею Комісії з прав людини. Рада з прав людини є головним органом ООН, що займається правами людини. Вона: а) виробляє проекти конвенцій для Генеральної Асамблеї; б) розглядає факти брутальних та масових порушень прав людини; в) розглядає скарги фізичних осіб їхніх адвокатів і міжнародних недержавних організацій про випадки брутальних порушень прав людини тощо [17, с. 237]. За час існування Рада з прав людини зробила значний внесок щодо гарантування прав і свобод людини та в розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері.

Одна з перших в Європі міжнародних політичних організацій є Рада Європи. Її основною метою є побудова єдиної Європи, що ґрунтується на принципах свободи, демократії, захисту прав людини і верховенства закону. Одним з найбільш значних досягнень Ради Європи вважається розробка і прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. У квітні 2006 р. Парламентська асамблея Ради Європи підтвердила необхідність забезпечення прав військовослужбовців в державах-учасниках: «Неможливо очікувати, що військовослужбовці в своїх діях будуть дотримуватись норм гуманітарного права і прав людини, якщо в самій армії поваги до прав людини не гарантовано. Тому важливо, щоб керівні принципи в сфері захисту прав людини в збройних силах, які розробляються Радою Європи передбачали політику підвищення рівня освідомлення їх особистого військового персоналу по питанням прав людини» [18, с. 38].

Для забезпечення глобальної безпеки Європейського контингенту було створено Організацію з безпеки та співробітництва в Європі. Однією з основних цілей ОБСЄ є внесок у дотримання прав людини, екологічний і соціаль-

ний прогрес та добробут усіх народів. Наприклад в Україні, з метою реалізації гарантій права на працю і розв'язання проблем адаптації військовослужбовців та членів їх сімей у рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та ОБСЄ реалізується проект ОБСЄ під назвою: «Допомога в соціальній адаптації звільненим військовослужбовцям Збройних Сил України та інших військових формувань» [19]. Кампанія з перепідготовки військовослужбовців проводиться Координатором проектів ОБСЄ в Україні у співпраці з Міністерством соціальної політики у двадцяти двох містах, містечках і військових гарнізонах України. ОБСЄ допомогла здобути нові професійні навички та знання більш ніж 8000 українським військовослужбовцям, при цьому в середньому понад 70% із них отримали роботу в результаті проекту ОБСЄ [20].

Існують також інші міжнародні органи, які виступають гарантами прав і свобод людини й громадянина, в тому числі і органи правосуддя. Саме правосуддям забезпечується безпосередня дія конституційних прав і свобод громадян, в тому числі і військовослужбовців, що є ознакою їх реальності та ефективності. До таких органів відноситься Європейський суд з прав людини.

Правовою основою діяльності Європейського суду з прав людини є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і Регламент Європейського суду з прав людини. Відповідно до Конвенції Суд може розглядати: заяви держав-учасниць Європейської конвенції з прав людини з питань порушення Конвенції в інших державах-членах (ст. 33); заяви окремих осіб, груп і неурядових організацій про порушення прав людини, що мали місце в державах-членах (ст. 34). Порядок розгляду таких заяв різний [13].

Громадяни України, в тому числі і військовослужбовці, також можуть звертатися в установленому порядку і до інших інституцій міжнародного рівня. Право звернення громадян до відповідних міжнародних органів стосовно захисту своїх прав і свобод передбачено ст. 55 Конституції України, де зазначається, що кожний громадянин має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися по захист своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Висновки. Таким чином, Конституція України та інші закони передбачають використання поряд з внутрішньодержавними гарантіями і міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців. Які, в свою чергу, поділяються на нормативно-правові і організаційно-правові.

Міжнародно-правові гарантії мають дуже важливе значення для правового регулювання і забезпечення прав і свобод військовослужбовців в Україні. Тому, держава повинна сприяти до більш повної реалізації прав і свобод військовослужбовців відповідно міжнародних стандартів, які є орієнтиром до якого потрібно прагнути.

Враховуючи необхідність імплементації міжнародних актів в сфері прав і свобод людини в українське законодавство, приведення його у відповідність з міжнародними стандартами необхідно створити дієві правові механізми щодо гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шамрай Б.М. Теоретичні дослідження гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. Стаття. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Зб.наук. пр. – К. : Вид-во Націон. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2013. – №3(28). – С. 37-42.

2. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2002. – С. 195

3. Пустовіт Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні: дис....канд. юрид.наук. – К., 2001. – С. 173

4. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. – К. – 2003. – С. 88.

5. Пашицький В.Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. – С. 41.

6. Конституція України: Основний закон України, прийнятий Верховною Радою України на п'ятій сесії 28.06.1996 року.

7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

8. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10 грудня 1948 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

11. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: ООН; Протокол, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

12. Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари: ООН; Протокол, Міжнародний документ від 15 грудня 1989 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

13. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 4 листопада 1950 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

14. Протокол № 6 про скасування страти, ухваленого Радою Європи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 28 квітня 1983 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

15. Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. – 4-е изд., испр. – М. : Международный Комитет Красного Креста, 2005. – 344 с.

16. Статуту Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: ООН; Статут, Міжнародний документ від 26 червня 1945. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

17. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.

18. Руководство по правам человека и основным свободам военнослужащих. – Варшава : Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека «Agencia Karo», 2008. – 303 с.

19. Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

20. ОБСЕ допомагає українським офіцерам здобути нові професійні навички у цивільних сферах. Стаття від 23 грудня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/109977>

Шамрай Б.М. Міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні

У статті розглядаються міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. Проаналізовано погляди вчених щодо поняття міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина, міжнародні нормативно-правові та міжнародні організаційно-правові гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина, у тому числі і військовослужбовців.

Ключові слова: міжнародно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців, міжнародні нормативно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців, міжнародні організаційно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців, правові норми, обмеження прав і свобод військовослужбовців.

Шамрай Б.М. Международно-правовые гарантии конституционных прав и свобод военнослужащих в Украине

В статье рассматриваются международно-правовые гарантии конституционных прав и свобод военнослужащих в Украине. Проанализированы взгляды ученых относительно понятия международно-правовых гарантий прав и свобод человека и гражданина, международные нормативно-правовые и международные организационно-правовые гарантии конституционных прав и свобод человека и гражданина, в том числе и военнослужащих.

Ключевые слова: международно-правовые гарантии конституционных прав и свобод военнослужащих, международные нормативно-правовые гарантии конституционных прав и свобод военнослужащих, международные организационно-правовые гарантии конституционных прав и свобод военнослужащих, правовые нормы, ограничения прав и свобод военнослужащих.

Shamray B.M. The Internationally legal guarantees of constitutional rights and freedoms of servicemen in Ukraine

In the article the legal guarantees of constitutional rights and freedoms of servicemen are examined internationally in Ukraine. The looks of scientists are analysed in relation to a concept internationally legal guarantees of rights and freedoms of man and citizen, international normative-legal and international organizationally legal guarantees of constitutional rights and freedoms of man and citizen, including servicemen.

Keywords: *internationally legal guarantees constitutional right and freedoms of servicemen, international normatively legal guarantees of constitutional rights and freedoms of servicemen, international organizationally legal guarantees of constitutional rights and freedoms of servicemen, legal norms, limitations of rights and freedoms of servicemen.*

Стаття надійшла до редакції 18.01.2014.